

УДК 348.147

Мороз О.Л.

Херсонська державна морська академія

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОГО ФЛОТУ В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті визначені особливості поетапного формування професійно-орієнтованої комунікації майбутніх фахівців морського флоту в умовах неперервної освіти. Визначено, що система неперервної освіти є підґрунтям реалізації різнорівневого навчання студентів/курсантів іншомовної професійно-орієнтованої комунікації в умовах науково-педагогічного комплексу «ліцей – коледж – академія». Обґрунтовано необхідність різнорівневого навчання з огляду на вимоги чинного законодавства, міжнародної морської організації та вікові особливості студентів/курсантів. З'ясовано основні особливості формування комунікативної компетенції на кожному із виокремлених рівнів відповідальності, що дозволяє реалізувати такі важливі принципи професійної освіти як наступність та послідовність.

Ключові слова: неперервна освіта, різнорівневе навчання, професійно-орієнтована комунікація, професійна освіта, освітньо-кваліфікаційні рівні.

Moroz Olena

Kherson State Maritime Academy

PECULIAR FEATURES OF PROFESSIONAL MARITIME COMMUNICATION FORMATION IN TERMS OF LIFELONG LEARNING

Summary. The article is aimed at revealing the peculiar features of professional maritime communication formation in terms of lifelong learning. Considering the need to change the system of professional education in Ukraine it's been determined that it requires innovative techniques, computer-based technologies and lifelong learning principles to be introduced to its implementation. The system of lifelong learning characterizes the levels of professional training in accordance with the national and international educational standards. This system is defined as the basis for implementing the multi-leveled educational approach in the academic complex "lyceum – college – academy". The implementation of the multi-leveled approach when teaching Maritime English complies with the Ukrainian national legislation which defines the qualification levels such as qualified personnel, associate, bachelor and master. At the same time this approach meets the requirements of the STCW Convention as for the defining the competencies at different levels of responsibility: support, operational and managerial ones. The article shows the peculiar features of teaching Maritime English at each level of responsibility in one of the educational institutions integrated in the academic complex. At the support level of responsibility the education is aimed at developing basic language systems (vocabulary and grammar) and language communication skills (reading and listening) as at this stage the development of reception interpretative skills is at focus. At the next level (operational) the key focus is on interpersonal communication, the ability to discuss problems to find the best solution. So, productive skills need to be trained. The skills of interpersonal communication should still be developed at the managerial level of responsibility but here the focus of attention should also include the development of writing skills. Such peculiar features when implementing the multi-leveled approach allow for the succession and logical sequence of communicative training in terms of lifelong learning.

Keywords: lifelong learning, multi-leveled education, professional communication, professional training, levels of professional training.

Постановка проблеми. Аналіз питання становлення національної системи професійної освіти в Україні показав, що фундаментальні складники освіти підлягають переосмисленню та перегляду з метою покращення здатності випускників вищої школи до професійної діяльності [6, с. 7]. Основними пріоритетами модернізації та реформування системи вищої професійної освіти, згідно з Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (2104 р.), є підвищення якості та важливості вищої освіти, підвищення рівня співробітництва між вищими навчальними закладами, розширення можливостей вищих навчальних закладів, активізація мобільності студентів та викладачів, тощо [4, с. 127]. Оскільки інтеграція системи вищої освіти України у Європейський освітній простір визнається одним з провідних принципів державної політики у сфері вищої освіти (Закон України «Про вищу освіту», 2014), то необхідно забезпечити реалізацію базових європейських принципів реалізації освіти, а саме: відкритість,

гнучкість, доступність, компетентнісну спрямованість та інше. Серед основних принципів, на яких має базуватися сучасна освіта науковці виділяють розширення комунікативних засад у навчальному процесі, наявність сучасних комп'ютерних технологій та розширення дистанційного навчання, впровадження у зміст освіти новітніх технологій та світових інноваційних досягнень та навчання впродовж життя або неперервну освіту [1; 7, с. 24].

Результати аналізу наукових праць з питань Європеїзації вищої освіти (Н. Батечко, О. Локшина, Н. Пелагеша), що розкривають концептуальні ідеї неперервної професійної освіти (А. Алексюк, А. Беляєва, І. Зязюн, Н. Ничкало, О. Павленко, В. Федяєва, Л. Хоружа) та власний досвід викладання в Херсонській державній морській академії дозволили зробити висновок, що неперервна професійна освіта в Україні вимагає подальшого розвитку та перебудови, які вбачаються у створенні такої системи, яка характеризує рівні професійної підготовки відповідно

до державних та міжнародних стандартів якості. На нашу думку, оволодіння усіма необхідними професійно-значущими компетентностями для ефективного виконання майбутніх посадових обов'язків та формування конкурентоспроможного спеціаліста будь-якої галузі є складним та довготривалим процесом. Підготовка до професійної діяльності майбутніх фахівців морського флоту не є виключенням, а отже існує нагальна потреба звернутися до вивчення етапів становлення і розвитку їх професійних якостей, які можуть реалізовуватися у різних освітніх інституціях. Необхідність підвищення рівня конкурентоспроможності та забезпечення якості фахової підготовки в системі професійної морської освіти вимагає створення системи, яка б характеризувала рівні професійної підготовки у відповідності до міжнародних стандартів якості, а покрокове сходження студентів/курсантів до вершин їх професійної майстерності відбувалося б у відповідних освітніх закладах та мало б неперервний характер.

Метою статті є спроба виявити та схарактеризувати особливості формування професійно-орієнтованої комунікації майбутніх фахівців морського флоту в умовах неперервної освіти в системі науково-педагогічного комплексу «лицей-коледж-академія».

Багаторівнева професійна підготовка фахівців законодавчо затверджена законами України «Про вищу освіту» (2014), «Про професійно-технічну освіту» (2017) та «Про освіту» (2017), а необхідність різнорівневого навчання узгоджується із ключовими положеннями Міжнародної конвенції про підготовку та дипломування моряків та несення вахти (ПДНВ), в якій чітко прописані мінімальні стандарти та вимоги щодо рівня сформованості професійних умінь та компетентностей майбутніх фахівців морського флоту. Уміння, що визначені у вимогах до компетентностей, згруповані на наступних рівнях відповідальності: допоміжний рівень (supportlevel), рівень експлуатації (operationallevel) та рівень управління (manageriallevel) [5, с. 124–126]. Тому, навчання курсантів ХДМА здійснюється в умовах науково-педагогічного комплексу «лицей – коледж – академія». Такий підхід, по-перше узгоджується із освітньо-кваліфікаційними рівнями, визначеними державними нормативними документами, що забезпечує поступове просування фахівця від нижчих шаблів (кваліфікований робітник) до вищих (бакалавр, магістр) і неперервність навчання. По-друге, це надає змогу організувати навчання таким чином, щоб на кожному окремому етапі курсанти оволодівали знаннями та навичками згідно вимог професійного рівня встановленого ПДНВ. А саме:

– учні/курсанти професійного морського лицю / перших двох курсів морського коледжу / перших двох курсів морської академії отримують мінімальний необхідний рівень компетентності, який відповідає допоміжному рівню (молодший рядовий плавсклад);

– курсанти третього курсу морського коледжу / третього та четвертого курсів морської академії після закінчення навчання є кваліфікованими для виконання обов'язків на рівні експлуатації (молодший офіцерський плавсклад);

– курсанти, які отримали дипломи магістра після закінчення навчання в магістратурі морської академії можуть виконувати обов'язки на управлінському рівні та претендувати на отримання посади старшого офіцерського плавскладу.

Такий підхід до організації професійної підготовки в цілому та професійно-орієнтованої комунікативної підготовки зокрема, робить її цілісною, системною, послідовною та безперервною, що, в свою чергу, забезпечує підвищення її якості. Крім того, різнорівневий підхід до формування професійно-орієнтованої комунікативної компетенції узгоджується із твердженням про те, що сама комунікативна компетентність є явищем структурним та складається з низки компонентів (О. Павленко, С. Ніколаєва, А. Палмер тощо).

На нашу думку, основними структурними компонентами професійно-орієнтованої комунікативної компетентності майбутніх фахівців морського флоту є лінгвістична, мовленнєва та акмеологічна компетенції. Лінгвістична компетенція полягає в оволодінні орфографічними, фонологічними, граматичними та лексичними навичками і є підґрунтям формування мовленнєвої компетенції, оскільки здійснювати ефективну комунікацію без опанування правилами користування лінгвістичною системою не можливо. У свою чергу, мовленнєва компетенція передбачає засвоєння (іншо) мовної культури, розширення та модифікацію своєї картини світу за рахунок формування картини світу інших мовних особистостей і набуття досвідково-комунікації [6, с. 73]. І, нарешті, акмеологічна компетенція полягає в опануванні здібності до постійної самореалізації, самовдосконалення та професійної мобільності, яка досягається за рахунок формування умінь критично мислити, виявляти «ситуативну адаптивність» [6, с. 74] в професійно-значущих ситуаціях, вирішувати проблемні задачі та виявляти навички міжособистісного спілкування.

Визначені у конвенції ПДНВ рівні відповідальності узгоджуються із трьома рівнями мовної компетенції, на яких, за твердженням Ю. Карулова, функціонує мовна особистість: 1) нульовому рівні – вербально-семантичному (фонетичні й граматичні знання особистості, індивідуальний лексикон); 2) першому – логіко-когнітивному (тезаурус особистості, в якому відбивається система знань про світ, і здатність збагнути «картину світу» інших культур); 3) другому – мотиваційному (діяльнісно-комунікативні потреби особистості, що визначають її прагматичну спрямованість, а саме: систему ціль, мотивів, настанов тощо) [3, с. 238].

Отже, підготовка студентів/курсантів згідно **допоміжного рівня** відповідальності може здійснюватися в усіх трьох установах науково-педагогічного комплексу «лицей-коледж-академія». Згідно вимог ПДНВ фахівець цього рівня відповідальності виконує призначені завдання та розпорядження під контролем особи, що працює на наступних рівнях відповідальності. Мовна особистість на зазначеному етапі навчання функціонує переважно на вербально-семантичному етапі. А значить, ключовими комунікативними вміннями, що потребують розвитку на зазначеному етапі навчання є інтерпретативні рецептивні вміння: аудіювання та читання. Тобто метою занять з англійської мови в даному випадку є вивчення

словникового запасу та ключових граматичних конструкцій, які нададуть змогу молодшому рядовому складу екіпажу розуміти та правильно інтерпретувати накази. Також на цьому етапі здійснюється початковий розвиток односторонньої продуктивної комунікації, адже матроси/мотористи повинні не лише виконувати свої обов'язки, а й уміти доповідати про виконані дії.

На 3 курсі морського коледжу або на 3-4 курсах морської академії здійснюється розвиток професійно-орієнтованої комунікації у відповідності до **рівня експлуатації**. Цей рівень пов'язаний із здійсненням контролю за виконуваними судовими операціями, аналізом поточної ситуації та прийняттям рішень. У фокус уваги на цьому етапі потрапляють комунікативно-діяльнісні потреби, які пов'язані, насамперед, із професійної діяльністю індивіда. Тому на перше місце виходить міжособистісна комунікація, уміння вести діалог з метою обговорення можливих шляхів проведення вантажних операцій або складання план-переходу тощо та вибору найоптимальнішого та найбезпечнішого із запропонованих варіантів. Курсанти, що перейшли на зазначений рівень навчання, повинні вже володіти ключовими лексичними та граматичними одиницями, вміти описувати стандартні процедури тощо. Під час занять з англійської мови на рівні експлуатації у курсантів розвиваються уміння аналізувати, доводити свою точку зору, пояснювати переваги та недоліки можливих шляхів вирішення обговорюваного питання та симулювати професійну комунікацію під час різних судових операцій.

І, нарешті, підготовка курсантів згідно **рівня управління** може здійснюватися лише в морській академії під час навчання на курсі магістратури. Цей рівень навчання вимагає перегляду та змін у змісті, формах, методах та підходах, оскільки змінюється сама сутність завдань вищої школи, а сучасне суспільство потребує професіоналів, які здатні до самостійного мислення, самореалізації, які здатні об'єктивно оцінити свої здібності й можливості, прагнуть до самовдосконалення [2, с. 60]. На цьому рівні, який відповідає мотиваційному рівню за Ю. Карауловим, розвиваються та вдосконалюються уміння кодувати і декодувати повідомлення за вербальними і невербальними каналами комунікації, володін-

ня технікою спілкування, ситуативну адаптивність в професійно-значущих ситуаціях, уміння справляти враження, досвід вживання засобів впливу на аудиторію тощо відповідно до функцій робочого місця/посади [6, с. 74]. Комунікативні уміння цього рівня відповідальності повинні бути достатніми для ведення ділових перемов із судовими агентами, представниками портової адміністрації, судновласниками тощо. Крім того, у фокусі уваги під час навчання англійської мови на цьому етапі навчання є розвиток писемного мовлення, оскільки обов'язки старшого офіцерського складу безпосередньо пов'язані із веденням відповідної судової документації. Ділове листування є відмінною рисою розвитку професійно-орієнтованої комунікації під час навчання в магістратурі ХДМА. Вивчення кожного тематичного модулю супроводжується формуванням умінь заповнювати відповідні стандартні форми документів (коносамент, показання свідків, лист протесту, декларація щодо особистих речей членів екіпажу тощо).

Таким чином, наш науковий пошук засвідчує, що формування професійно-орієнтованої комунікації майбутніх фахівців морського флоту є складним та багатокомпонентним процесом, здійснення якого має відбуватися поетапно з урахуванням основних вимог, що висуваються до певного рівня професійної підготовки, визначених як державними нормативними документами, так і міжнародними кодами та конвенціями. Підвищення якості професійно-орієнтованої комунікативної підготовки уможлиблюється за рахунок реалізації принципів цілісності, системності, послідовності та безперервності під час вивчення дисциплін «Англійська мова за професійним спрямування» та «Ділова англійська мова» в умовах науково-педагогічного комплексу «ліцей – коледж – академія» при оволодінні курсантами необхідними уміннями та навичками, визначеними для кожного конкретного етапу навчання. Перспективою подальшої наукової розвідки залишається проблема розроблення та обґрунтування механізму реалізації ефективної багаторівневої освіти, створення наскрізних робочих навчальних програм для кожного структурного компоненту науково-педагогічного комплексу та розробки цілісного навчально-методичного комплексу.

Список літератури:

1. Балахтар В.В. Педагогіка і психологія в соціальній роботі : навч.-метод. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Талком, 2017. 444 с.
2. Батечко Н. Акмеологічна модель підготовки викладача вищої школи в умовах магістратури. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика (Серія : Педагогічні науки)*. 2018. Вип. № 1–2. С. 60–68.
3. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. Москва : Наука, 1987. 262 с.
4. Локшина О. Забезпечення якості вищої освіти в умовах європеїзації України. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика (Серія : Педагогічні науки)*. 2018. Вип. № 3–4. С. 127–132.
5. Международная конвенция о подготовке и дипломировании моряков и несении вахты 1978 года с поправками (консолидированный текст) / пер.: В. Стрелков, Т. Кузнецова, С. Лапченков. Санкт-Петербург : ЗАО «ЦНИИМФ», 2010. 805 с.
6. Павленко О.О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі непевної професійної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Дніпропетровський нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпропетровськ, 2010. 560 с.
7. Пірен М.І. Якісна освіта – інтелектуальний ресурс ефективності соціально-політичних змін в сучасному українському суспільстві. *Якісна освіта в Україні: тенденції, проблеми, перспективи* : матеріали наук.-практ. конф. (Чернівці, 26-28 жовт. 2017). Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2017. С. 23–27.

References:

1. Balakhtar V.V. (2017). Pedagogika i psykholohiia v sotsialnii roboti : navch.-metod. posib. dlia studentiv VNZ [Pedagogy and psychology in social work: tutorial manual for undergraduate students]. Kyiv : Talkom. (in Ukrainian)
2. Batechko N. (2018). Akmeolohichna model pidhotovky vykladacha vyshchoi shkoly v umovakh mahistratury [Akmeological model of training a teacher of higher education in the conditions of the magistracy]. *Continuing Professional Education: Theory and Practice (Series : Pedagogical Sciences)*, vol. 1–2, pp. 60–68.
3. Karaulov Yu.N. (1987). Russkyi yazyk y yazykovaia lychnost [Russian language and language personality]. Moskva : Nauka. (in Russian)
4. Lokshyna O. (2018). Zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v umovakh yevropeizatsii Ukrainy [Quality of High Education provision in terms of europeanisation of Ukraine]. *Continuing Professional Education: Theory and Practice (Series : Pedagogical Sciences)*, vol. 3–4, pp. 127–132.
5. ZAO «TsNYMF» (2010). Mezhdunarodnaia konventsiia o podhotovke y diplomyrovany moriakov y neseny vakhty 1978 hoda s popravkamy (konsolydovannyi tekst) [STCW Convention 1978 consolidated edition]. Sankt-Peterburh : ZAO «TsNYMF».
6. Pavlenko O.O. (2010). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentsii fakhivtsiv mytnoi sluzhby v systemi nepevnoi profesiinoi osvity [Communicative competency formation of customs service specialists in terms of continuing professional education] (PhD thesis). Dnipropetrovsk : Dnipropetrovskiy nats. un-t im. Olesia Honchara.
7. Piren M.I. (2017). Yakisna osvita – intelektualnyi resurs efektyvnosti sotsialno-politychnykh zmin v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi [High-quality education as intellectual resource of efficient socio-political changes in Ukrainian society]. *Proceedings of the Yakisna osvita v Ukraini: tendentsii, problemy, perspektyvy : materialy nauk.-prakt. konf. (Ukraine, Chernivtsi, October 26-28, 2017)*. Chernivtsi : Chernivetskyinats. un-t, pp. 23–27.